

KOLUMNI

Jussi Jalonen

Maailmanjärjestyksen iltahämärä?

Venäjän aloittaessa täysimittaisen hyökkäyssodan Ukrainaa vastaan helmikuussa 2022 länsimaat vastasivat tapahtuneeseen määrätietoisesti ja periaatteellisesti. Monet toimenpiteet, joita ennen vihollisuuksien laajentumista oli pidetty mahdottomina tai kauaskantoisina, tapahtuivat lähes välittömästi. Aseapu, miltei sota-ajan saartoon rinnastuvat entistä voimakkaammat pakotteet ja monet muut toimet olivat kaikki osoitus Euroopan ja muiden läntisten liittolaismaiden valmiudesta puolustaa sääntöperusteista maailmanjärjestyksiä. Julkisessa keskustelussa Ukrainan puolustussota hahmottui taisteluksi kansanvallan, kansainvälisen oikeuden, kansakuntien itsemääräämisoikeuden ja vieläpä eurooppalaisten arvojen puolesta.

Kaksi vuotta myöhemmin Ukraina käy edelleen samaa sotaa samojen asioiden puolesta, mutta länsi on hyvää vauhtia hylkäämässä tuolloin äänekkäästi julistamansa periaatteet. Läntisessä Euroopassa vanhastaan kytevä ja populistipoliitikkojen lietsoma muukalaisviha ei ole säästännyt edes ukrainalaisia pakolaisia. Yhdysvalloissa vastaava halu sulkea rajat maahanmuuttajilta on osoittautunut merkittävimmäksi kysymykseksi, jolle vapautensa ja olemassaolonsa puolesta kamppailevan demokratian tukeminen on pantattu. Itäisessä Euroopassa ukrainalaisen viljan kauttakulku on nostattanut maatalousyrittäjät raivokkaiisiin protesteihin. Sodan alkuvaiheissa kukoistuskauttaan elänyt ja voimansa näyttänyt liberaali maailmanjärjestys uhkaa jäädä häviölle.

Parissa vuodessa tapahtunut kehitys on ollut hämmäntävä. Eurooppa ja muut länsimaat ovat edelleen laajalti sitoutuneet tukemaan Ukrainaa taistelussaan, mutta huomattava osa poliittisesta kentästä käyttäytyy ikään kuin tarkoitus olisi hävitä sota. Huomionarvoista on, että vallalla olevat mielialat edustavat politiikkaa, jolle on tavan takaa nyökytelty hyväksyvästi kovana ja realistisena. Tosiasia kuitenkin on, etteivät halveksuva suhtautuminen idealismiin ja kansallinen itsekkyyt selvästikään riitä luotsaamaan Euroopan maita sodanuhan läpi. Päinvastoin ne ovat onnistuneet nujertamaan sodan alussa yleisesti vallinneen uhrimielen ja valmiuden toimia korkeampien tavoitteitten edestä. Samalla taantumus on käytännössä vain vauhdittanut Venäjän sotamenestystä.

Liberalismin ja kansainvälisen solidaarisuuden kaltaisten ihanteiden ei pitäisi olla mahdottomia asioita hyväksyttäväksi sodan repimässä Euroopassa. Vielä 1990-luvun aikana tuolloin eri Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa kukoistaneet uuspatriottiset mielialat näkivät edellisen maailmansodan ennen muuta taisteluna demokratian puolesta. Suomessa sota nähtiin aluemenetyksistä huolimatta täpärästi saaduksi torjuntavoitoksi, joka oli paitsi pelastanut kansanvallan ja itsenäisyyden, myös mahdollistanut sotienjälkeisen hyvinvointiyhteiskunnan ja pitkällä tähtäimellä myös EU-jäsenyyden ja länsi-integraation 1990-luvulla. Mielikuva oli vahvasti historiapoliittinen, mutta pyrki sellaisenaan kuitenkin luomaan menneisyydestä myönteisen kulmakiven kansalliselle identiteetille.

Tätä nykyä mainitut kulmakivet murenevät. Eräissä Euroopan maissa ja jopa Yhdysvalloissa demokratia on vaakalaudalla. Historiasta ei liioin ole enää kiinnekehdaksi, ja poliittinen retoriikka poimii nyt menestyksekkäimmät sanankäänteensä niiltä historian sivuilta, joita aiemmin on häpeilty tai kavahdettu. Aiemmin huonossa huudossa olleet isolationismi ja *America First* -iskulause kelpaavat jälleen Yhdysvalloissa nousevan kansallismielisen oikeistopopulismien tunnuksiksi. Menneisyys demokratian arsenaalina kahdessa maailmansodassa ja vapaan maailman puolustajana kylmässä sodassa – joihin molempiin sisältyi omat ristiriitaisuutensa ja kääntöpuolensa – eivät enää nauti yhtä varauksetonta suosiota kuin aiemmin.

Vastaava oirehtiminen näkyy myös Suomessa. Samalla kun sotienjälkeisen politiikan kiistatta merkittävimmäksi saavutukseksi jääneen hyvinvointiyhteiskunnan alasajo etenee vauhdilla, on uusi ”jälkisuomettuneisuutta” ruoskiva historiapolitiittinen retoriikka suorastaan kiistämässä kaiken Nato-jäsenyyttä edeltäneen eurooppalaisen yhteistyön merkityksen. Äskettäinen jäsenyys Atlantin liitossa on Suomessa haluttu nähdä jälleen eräänlaisena kansallisena uudestisyntymänä, samalla tavoin kuin 1990-luvulla Neuvostoliiton romahdus ja EU-jäsenyys avasivat uuden ajanjakson.

Tällä kertaa kaikki on kuitenkin paljon enemmän veitsen terällä. Toisin kuin 1990-luvulla, jolloin Suomi oli ponnistele massa ulos lamasta, on maa nyt syöksymässä pää edellä uuteen talouskriisiin; ja siinä, missä 1990-luvulla juhlistettiin menneitä torjuntavoittoja, on nykytilanne täysin riippuvainen siitä, millaisen voiton Ukraina taistelukentällä saa. Kuvaavaa on, että myös nyt on haluttu ennakoivasti selittää sodan mahdollinen päättyminen Venäjän aluevoittoihin Ukrainan ”torjuntavoitoksi” ja sovitella suomalaista historiapolitiikkaa Ukrainan nykyhetkeen. Rinnastuksen teki jopa vastavalittu tasavallan presidentti.

112

Mutta Ukrainan ja Venäjän välinen sota on asetelmaltaan kokonaan erilainen. Toinen maailmansota jätti jälkeensä kahtia jakautuneen maailman, jossa Neuvostoliiton ja länsimaiden yhteiskuntajärjestykset olivat tasavahvat ja kilpasilla. Venäjän voitto Ukrainassa merkitsisi yksiselitteisesti myös voittoa Ukrainaa tukeneista länsimaista, näiden hallintojen horjumista ja samalla liberaalin maailmanjärjestyksen tappiota. On huolestuttavaa, että monelle niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissa tämä on yhdentekevä asia.

Nykyinen kehityssuunta todennäköisesti hyväksyttiin jo silloin, kun länsimaiden hallitukset hyväksyivät, että sodasta tulisi pitkä, ja tyytyivät välilliseen tukeen. Vaikutukset ovat olleet täsmälleen samat kuin kylmän sodan synkimpinä vuosina. Koska sotaa ei ole haluttu käydä suoraan ulkoista vihollista vastaan, sen tilalle on saatu eräänlainen henkinen sisällissota, joka on pitkittynyt samaa tahtia Ukrainan taistelukenttien kuuman sodan kanssa. Tällä hetkellä populismi ja fanaattisuus ovat vallalla, ja voitolla ovat ne tahot, joita ei saisi päästää voitolle.

Pahin on ehkä vielä mahdollista välttää. Se edellyttää kääntymistä pois taantumuksesta, Ukrainan sodan merkityksen tunnustamista, ja länsimailta ennen pitkää myös valmiutta muihinkin kuin taloudellisiin uhrauksiin. Länsimaiden, myös Suomen, on syytä osoittaa noudattavansa niitä arvoja, joita he omikseen ovat väittäneet. Lisäksi on ymmärrettävä, ettei pahimman tapahtuessa oman aikamme kohtaloja voi enää selittää parhain päin menneellä historialla.

Kirjoittaja on Itä-Euroopan ja sotahistorian tutkija, tietokirjailija ja Oulun yliopiston dosentti